

[Text] / I. Deinla; International Institute for Democracy and Electoral Assistance. – Stockholm, 2013. – 35 p.

6. Dinan, D. Encyclopedia of the European Union [Text] / D. Dinan. – Lynne Rienner Publishers, Boulder. – 1998. – 565 p.

7. Dri, C., Ventura, D. The MERCOSUR Parliament: A Challenging Position between Late Institutionalization and Early Stalemate [Text] / C. Dri, D. Ventura; Costa O., Dri C., Stavridis S. (eds.). – Parliamentary dimensions of regionalization and globalization: the role of inter-parliamentary institutions. Palgrave Macmillan, 2013. – P. 70–88.

8. Gazzo, M. Towards European Union: from the 'Crocodile' to the European Council in Milan [Text] / M. Gazzo, – Brussels: Agence Europe, 1985. – Vol. 1. – 186 p.

9. Hix S., Noury A., Roland G. Democratic Politics in the European Parliament [Text] / S. Hix, A. Noury, G. Roland. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007 – 260 p.

10. Luna, Pont M. Southern American Common Market [Electronic resource] / Pont M. Luna. – Access mode : http://www.internationaldemocracywatch.org/attachments/461_MERCOSUR-lunapont.pdf.

11. Malamud, A. Presidentialism and MERCOSUR: A Hidden Cause for A Successful Experience [Text] / A. Malamud; Finn Laursen (ed.) // Comparative Regional Integration: Theoretical Perspectives. Aldershot: Ashgate, 2003. – P. 52–73.

12. Moravcsik, A. Negotiating the Single European Act: national interests and conventional statecraft in the European Community [Text] / A. Moravcsik // International Organization, Vol. 45. – № 01. – 1991. – P. 19–56.

13. Nentwich, M., Falkner, G., The Treaty of Amsterdam: Towards a New Institutional Balance. – 1997

[Electronic resource] / M. Nentwich, G. Falkner. – Access mode: <http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-015a.htm>.

14. Raworth, Ph. The legislative process in the European Community. Kluwer Law and Taxation [Text] / Ph. Raworth. – Deventer, Boston. – 1993. – 149 p.

15. Rittberger, B. The creation and empowerment of the European Parliament [Text] / B. Rittberger // Journal of Common Market Studies. – Vol. 41. – Issue. 2. – 2003. – P. 203–225.

16. Rittberger, B. Building Europe's Parliament [Text] / B. Rittberger. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 252 p.

17. Rüländ, J., Bechle, K. Defending state-centric regionalism through mimicry and localisation: regional parliamentary bodies in the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN) and MERCOSUR [Text] / J. Rüländ, K. Bechle // Journal of International Relations and Development. – № 17. – 2013. – P. 61–88.

18. Sukma, R. Democracy Building in South East Asia: The ASEAN Security Community and Options for the European Union [Text] / R. Sukma. – International Institute for Democracy and Electoral Assistance. Stockholm, 2009. – 15 p.

19. Van Langenhove, L. The Regionalization of of the World Order [Text] / L. Van Langenhove. – London: Ashgate, 2011. – 222 p.

20. Wallace, H. Politics and Policy in the EU: The Challenge of Governance. Policy-Making in the European Union [Text] / H. Wallace. – Oxford; Oxford University Press, 1996. – 544 p.

21. Westlake, M. A Modern Guide to the European Parliament [Text] / M. Westlake. – London: Pinter, 1994. – 302 p.

УДК 341.232

КОНЦЕПЦІЯ АСОЦІАЦІЇ З ЄС – ДОСВІД ПРАКТИКИ «РАНЬОГО» ПЕРІОДУ ІНТЕГРАЦІЇ

Булгакова Д. О.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри міжнародного права
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація Статтю присвячено історико-правовому аналізу двох практичних справ, пов'язаних зі створенням та розвитком концепції асоціації у праві Європейського Союзу. В контексті підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС на прикладі відносин ЄС з Іспанією та Грецією підкреслюється зв'язок «європейських цінностей» із концепцією асоціації у політичному та правовому сенсі.

Ключові слова: Європейський Союз, міжнародні угоди, асоціація, Іспанія, Греція, «європейські цінності», Європейський Парламент

Аннотация Статья посвящена историко-правовому анализу двух практических дел, связанных с созданием и развитием концепции ассоциации в праве Европейского Союза. В контексте подписания соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС и на примере отношений ЕС с Испанией и Грецией подчеркивается связь «европейских ценностей» с концепцией ассоциации.

Ключевые слова: Европейский Союз, международные соглашения, ассоциация, Испания, Греция, «европейские ценности», Европейский Парламент.

Annotation The article is dedicated to the historical analysis of two practical cases, connected with the creation and development of the concept of association in the European Union law. In the context of conclusion of the association agreement between EU and Ukraine and at the example of EU relations with Spain and Greece the author emphasizes the connection between the «European values» and the concept of association. Among the major conclusions separately should be emphasized the role of the European Parliament as the institutions, fulfilling the general overview of the compliance with the «European values» in third countries.

Key words: European Union, international agreements, association, Spain, Greece, «European values», European Parliament.

Постановка проблеми. Процес переговорів і підписання договору про асоціацію України з Європейським Союзом має доволі драматичну історію. Вперше мета підписання такого договору

була заявлена ще президентом Л.Д. Кучмою в 1998 році [2]. Після того, як 22 січня 2007 року Рада Міністрів ЄС затвердила мандат Європейської Комісії на початок переговорів, рішення про початок переговорів було прийнято Верховною Радою України [3]. Впродовж 2007-2011 років було

проведено більше двадцяти раундів переговорів у межах трьох робочих груп. З лютого 2008 року почалися переговори щодо поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі як складової частини договору про асоціацію, які проводились у 18 раундів додаткової четвертої групи [1]. Підписання договору про асоціацію з ЄС планувалося на середину 2011 року, але порушення принципів верховенства права і принципів демократичного правління стали причиною переносу підписання на кінець 2013 року.

Саме відмова президента В.Ф. Януковича підписати договір про асоціацію на Вільнюському саміті наприкінці листопада 2013 року і стала тією іскрою, з якої запалила полум'я Євромайдану. Відповідно, підписання Президентом Петром Порошенком угоди про асоціацію з ЄС 27 червня 2014 року загалом розглядається як одна із найбільш важливих подій сучасної української історії.

Не прикиваючи значення цієї важливої події, необхідно підкреслити, що факт підписання угоди про асоціацію та його подальшу ратифікацію необхідно розглядати лише у якості початкової точки відліку відносин Україна – ЄС на новому рівні, оскільки, як показує практика, відносини на рівні асоціації мають значні особливості. За кілька десятиріч існування ЄС в цій організації була на практиці створена концепція асоціації, яка між іншим включає в себе і низку вимог до асоційованого країни-члена.

У цій статті пропонується історико-правовий аналіз двох практичних справ, які заклали підвалини сучасної концепції асоціації у праві ЄС. Йдеться про спробу Іспанії укласти угоду про асоціацію з ЄС 1962 року та «замороження» вже підписаного договору про асоціацію з Грецією, яке мало місце в 1967 році. Незважаючи на той факт, що події цих справ мали місце на ранніх етапах Європейської інтеграції, аналіз вказаних справ є актуальним на сьогодні з кількох причин. По-перше, концепція асоціації, як одна із головних теоретичних моделей взаємодії ЄС із третіми країнами є на сьогодні недостатньо висвітленою в українській науковій літературі. По-друге, з урахуванням прецедентного характеру права Європейського Союзу, основні підходи, які були продемонстровані в межах зазначених справ, залишаються актуальними і сьогодні. Та, по-третє, вказані справи демонструють особливий статус Європейського Парламенту у зовнішніх відносинах ЄС, особливо з огляду на вимоги до асоційованих членів щодо дотримання «європейських цінностей». Незважаючи на той факт, що аж до 1987 року Парламент майже не мав будь-яких прав у сфері міжнародних відносин, його участь у формуванні концепції асоціації є очевидною. Цей факт додатково висвітлює важливість не тільки формальних повноважень Європейського Парламенту, але й важливість його особливого статусу у якості *vox populi* Європейського Союзу. Відповідно, резолюції Європейського Парламенту слід розглядати не тільки з позиції юридичного позитивізму, беручи до уваги виключно можливість юридичної дії цих документів, але й з точки зору їх політичного значення. Як доволі часто показує практика, політична сила документів, прийнятих Парламентом, призводить до появи юридичних

наслідків у вигляді документів, прийнятих Комісією або Радою Міністрів. Практика обох аналізованих у статті справ тільки підкреслює існування такого феномену.

Метою цієї статті є історико-правовий аналіз двох практичних справ, пов'язаних із формуванням концепції асоціації у праві Європейського Союзу.

Основної тезою статті є твердження про те, що концепція асоціації у праві ЄС тісно пов'язана із концепцією «європейських цінностей», таких як забезпечення прав людини, верховенство права і принципи демократичного управління. При цьому зміна внутрішньої ситуації в країні асоційованого членства та погіршення ситуації щодо вказаних принципів може призвести до часткового, або навіть повного «замороження» вже підписаного чи навіть чинного договору про асоціацію. Саме тому підписання Україною договору про асоціацію з ЄС слід розглядати не як гарантовано досягнутий рівень відносин, а лише як початок формування відносин на новому рівні, коли «європейські цінності» становлять безумовні спільні принципи суспільного життя.

Стан дослідження. Вивченням права та історії Європейського Союзу, права його зовнішніх зносин, його інституційної системи та суміжними дослідженнями займалися такі українські та іноземні вчені, як М.М. Гнатівський, В.Н. Денисов, А.І. Дмитрієв, Л.М. Ентін, А.Я. Капустін, С.Ю. Кашкін, Л.Д. Тимченко, В.В. Копійка, Л.А. Луць, О.М. Москаленко, В.І. Муравйов, К.В. Смирнова, Б.М.Топорнін, Т. І. Шинкаренко, тощо.

Виклад основного матеріалу. Стаття складається із двох окремих частин, які фокусуються на двох відповідних справах.

«Іспанська справа». Слідуючи успішному досвіду інших південно-європейських країн¹ щодо договорів про асоціацію з ЄС та під впливом зростаючого тиску іспанського суспільства щодо розширення зв'язків з об'єднаною Європою [16, с. 43-52]. Іспанія у лютому 1962 року подала заяву щодо укладення договору про асоціацію з ЄС. При цьому з самого початку було заявлено, що йдеться виключно про економічну складову співробітництва, без будь-яких політичних факторів [26, с. 334]. Проте на відміну від процесу укладення договорів про асоціацію з Грецією та Туреччиною, іспанська справа виявилась особливим випадком.

З самого початку керівництво країн Бенілюксу виступало проти укладення угоди про асоціацію із Іспанією [24, с. 30]. Проте на тлі гарантованої підтримки іспанської заявки Німеччиною та Францією, які були основними країн тодішньої «шістки», та загальним доволі сприятливим ставленням до ідеї укладення угоди асоціації з Іспанією з боку західноєвропейської громадськості, саме дії Європейського Парламенту (Асамблеї на той час) були серед ключових факторів, які завадили авторитарному режиму Франко отримати статус асоційованого члена ЄС.

Схвалення звіту Біркельбаха² мала критичне значення для подальшого перебігу подій. Цей документ робив наголос на політичній обумовленості, як вступу нових країн до ЄС, так і укладення договорів про асоціацію³. Демократична

форма правління в країні та ліберальна організація її політичної системи розглядалися у якості основних вимог до країн-кандидатів, які претендували до «вступу до кола народів, що формують Європейські Співтовариства»⁴.

Як відзначають аналітики, звіт Біркельбаха є визначним документом не тільки щодо визначенні меж зовнішніх повноважень Співтовариств, але й щодо формування доктрини асоціації у політичному сенсі [30, с. 120]. Іншим документом, який відзначав важливість розробки та систематизації доктрини асоціації у політичному сенсі став так званий Італійський меморандум 1964 року. У меморандумі підкреслювалось, що неєвропейська країна, яка не відповідає критеріям членства, що містяться у частині четвертій Римського Договору, або Європейська країна, яка не претендує на повноправне членство, може формувати договірні відносини виключно на основі статей 111 та/або 113 Договору про ЄЕС (угоди про преференційну торгівлю – Д.Б.). Варто підкреслити, що два вказані документи у сукупності розглядали угоди про асоціацію виключно в контексті отримання повноправного членства як остаточної мети відносин ЄС з відповідною країною. Відповідно, політичні вимоги щодо принципів демократичного правління в країні та забезпечення прав людини розглядалися у якості невід'ємної складової передумов вже на рівні укладенні договору про асоціацію.

Саме такий принциповий підхід був продемонстрований Європейським Парламентом щодо угоди з Іспанією. Впродовж кількох наступних років діяльність Парламенту у цьому сенсі була доволі активна⁵. З іншого боку загальне сприятливе ставлення щодо ідеї укладення угоди про асоціацію з Іспанією на рівні урядів країн членів змінилось після того, як в самій Іспанії почались політичні репресії після проведення Мюнхенського конгресу в червні 1962 року [9, с. 33]. При цьому позиція іспанських представників на самому конгресі полягала в тому, що ЄЕС не повинен укладати з Іспанією угоди про асоціацію до реального початку демократичних перетворень у країні [20, с. 23; 31, с. 21].

Початок хвилі політичних репресій після конгресу в Мюнхені став предметом окремої уваги Європейського Парламенту [19]. При цьому тиск, який Парламент чинив на інші інституції ЄС призвів до того, що їхня позиція з питання асоціації з Іспанією змінилась на негативну [16, с. 65-69].

На фоні зазначених подій Рада Міністрів зайняла очікувальну позицію, постійно відкладаючи питання початку переговорів щодо угоди про асоціацію⁶. Проте саме звіт Біркельбаха став тим документом, яким Рада керувалась, розглядаючи заявку Іспанії та формуючи свій власний підхід до формування концепції асоціації⁷. Між тим заколот «чорних полковників» у Греції, Шестиденна війна в Ізраїлі та оприлюднення Італійського меморандуму 1964 року спровокували початок дебатів щодо формування загальних підходів до відношення із країнами Півдня, які призвели до затвердження загальної формули використання угод про преференційну торгівлю у відносинах із країнами, що мають нестабільну політичну ситуацію. Такий підхід отримав своє закріплення у декреті Європейської Комісії від

29 вересня 1967 [18], у якому рекомендувалося застосування саме угод про преференційну торгівлю, що базуються на статті 113 Договору про ЄЕС у відношеннях із країнами Середземного моря. Отже, рішення ЄЕС полягало у відмові Іспанії щодо надання цій країні асоційованого членства, та укладення договору про преференційну торгівлю замість угоди про асоціацію [17, с. 199; 22, с. 296]. 11 липня 1967 Рада Міністрів офіційно видала мандат на початок переговорів із Іспанією саме у зазначеному форматі. Переговори продовжувались до березня 1970 року, а сама угода про преференційну торгівлю між ЄЕС та Іспанією була підписана 29 червня 1970 року та ратифікована 20 липня того ж року [5].

Аналізуючи описаний перебіг подій, необхідно вказати на два важливі моменти. По-перше, укладення угоди про преференційну торгівлю між ЄЕС та Іспанією стало важливим кроком у розвитку взаємних відносин та відіграло значну роль у припиненні політики самоізоляції Іспанії [4, с. 148; 28, с. 108-114], та стимулювало проведення в цій країні не лише економічних, але й політичних реформ, які стали запорукою подальшої європейської інтеграції Іспанії. На думку деяких аналітиків, саме поглиблення торгівельно-економічних відносин Іспанії із країнами «спільного ринку» на тлі урбанізації та зменшення ролі католицької церкви у суспільному житті і стало запорукою лібералізації Іспанського економічного та політичного життя [15; 12].

По-друге, незважаючи на той факт, що укладена угода була важливим кроком у розвитку соціально-економічних відносин між Іспанією та країнами ЄЕС, відмова у наданні автократичній Іспанії статусу асоційованого члена мала на меті чітко продемонструвати режиму Франко, що йому пропонується той же самий тип договору, що був укладений із такими країнами, як Туніс та Марокко, а пізніше і Ізраїль [15; 21]. Таким чином підкреслювалось, що «ЄЕС чітко дає зрозуміти, що не визнає Іспанію у якості частини Європи у політичному сенсі» [16, с. 81].

«Грецька справа»

Греція стала найпершою країною, з якою Європейськими Співтовариствами у 1961 році був підписаний договір про асоціацію. Проте, навіть той факт, що договір був не тільки підписаний та ратифікований, але й вступив у дію, не є гарантією його реалізації, якщо в країні асоційованого членства має місце антидемократичний розвиток подій.

21 квітня 1967 року в Греції відбувся воєнний заколот, у результаті чого влада була захоплена групою армійських офіцерів, так званих «чорних полковників». Цей режим проіснував у Греції до 1974 року і характеризувався антидемократичною направленістю та масовим порушенням перш за все політичних прав громадян.

Реакція інституцій Європейських Співтовариств на грецькі події була доволі швидкою. Вже 11 травня 1967 року Європейський Парламент прийняв резолюцію щодо ситуації в Греції [10]. У зазначеному документі зокрема вказувалось, що в силу антидемократичних подій, які мали місце в Греції, положення договору про асоціацію не можуть

застосовуватись у повному обсязі до повного відновлення цивільних свобод та демократичного устрою країни.

Варто відзначити той факт, що продовж всіх семи років правління режиму «чорних полковників» саме Європейський Парламент став тією інституцією, яка здійснювала постійний тиск як на Раду, так і на Комісію⁸.

Офіційна позиція Комісії була щодо подальшої долі угоди про асоціацію оприлюднена у вересні 1967 року у вигляді послання Джина Рея до Європейського Парламенту та офіційної відповіді Комісії на письмове запитання євро парламентаря Зейфрица. Ця позиція полягала у тому, що ті частини угоди, в яких містились конкретні чітко визначені обов'язки, будуть виконуватися у повному обсязі, але частини, які потребують подальшого уточнення або проведення додаткових переговорів, включаючи і формування нового фінансового протоколу, будуть «заморожені» до проведення відповідних змін внутрішньої ситуації в Греції. До кінця 1967 року мета, політичне підґрунтя «замороження» та чітке визначення «заморожуваних» частин угоди про асоціацію були чітко визначені на рівні Співтовариств [30, с. 117-118].

У відповідь на звинувачення Греції щодо порушення Спільнотами своїх міжнародних зобов'язань, Комісією було офіційно заявлено, що у разі відновлення демократичної форми правління угода про асоціацію буде негайно виконуватися у повному обсязі [11]. Відповідно, легітимність дії Співтовариства щодо «замороження» угоди не ставилась під сумнів владою Греції у юридичній площині, оскільки політична обумовленість та невідповідність нових реалій Греції основним принципам Договору про ЄЕС та самої угоди про асоціацію не залишала будь-яких шансів на перемогу у разі передавання справи на судовий розгляд [7, с. 509]. Отже, Греція так і залишалась країною із «обмеженою асоціацією» аж до початку демократичних змін 1974 року. При цьому Європейський Парламент продовжував детально відстежувати розвиток ситуації та тиснути на інші інституції шляхом як письмових запитань на адресу перш за все Єврокомісарів⁹, так і спеціальних тематичних звітів¹⁰.

Незважаючи на той факт, що Європейський Парламент не мав юридичних прав впливу на цю ситуацію, його політичний тиск був настільки серйозним, що аналітики відкреслюють: «Питанням залишається наскільки довго Комісія змогла би дотримуватися своєї позиції, зважаючи на наростаючий тиск з боку Європейського Парламенту щодо повного скасування угоди про асоціацію, у разі, якщо б хунта осталась при владі після липня 1974» [30, с. 127-128].

І саме зміна політичного режиму в Греції та початок реальних демократичних перетворень у цій країні призвели до початку «розмороження» відносин між ЄС та Грецією, що призвело не тільки до повномасштабного виконання угоди про асоціацію, але й в кінцевому підсумку і до повноцінного вступу Греції до Європейського Союзу. При цьому деякі аналітики відмічають, що на момент вступу Греції до ЄС у 1981 році ще мала значні проблеми щодо

імплементатії європейського *acquis* до своєї правової системи [6, с. 144; 29, с. 111]. Відповідно, можна зробити висновок, що прихильність реалізації «європейських цінностей» та наявність позитивної динаміки практичної реалізації цих принципів має більше значення, ніж факт повної реалізації відповідних домовленостей.

Розглядаючи наведені приклади в загальному контексті ефекту демократизації, який Європейський Союз створює щодо третіх країн, слід зазначити таке. Порівнюючи Європейську модель демократизації з іншими існуючими варіантами, аналітики відмічають використання ЄС виключно мирних методів, але зазначають про його наполегливість та безкомпромісність у цих питаннях [32, с. 46]. При цьому варто вказати на специфічну комбінацію, яка є доволі типова: акцент на внутрішніх факторах демократизації [8, с. 85-100; 25, с. 105-108; 14, с. 72-81] та використання широкого арсеналу умовності [13, с. 4-7]. Слід відзначити, що імідж престижного клубу заможних та демократичних країн робить Європейський Союз привабливим партнером, спроможним запропонувати значні економічні та політичні бонуси у тому числі і країнам зі статусом асоційованого членства. В результаті відповідні країни мають серйозні стимули для проведення відповідних демократичних перетворень [23, с. 299-301].

У літературі окремо підкреслюється доволі цікавий ефект поширення процесу демократизації на сусідні країни. В контексті двох аналізованих справ вказується приклад початок демократичних перетворень у Португалії, що пов'язується із демократичними перетвореннями, які мали місце в Іспанії та Греції [27, с. 41; 14, с. 76].

Висновки. Підбиваючи підсумки запропонованого аналізу, можна зробити висновки про те, що концепція асоціації у праві ЄС формувалась і продовжує застосовуватися у прецедентний спосіб, відповідно описані «ранні» справи продовжують зберігати актуальність і на сучасному етапі. Крім того, концепція асоціації розглядається в праві ЄС як правило у контексті повноправного приєднання асоційованого члена до Європейського Союзу у якості кінцевої мети договірних відносин. Саме із цим пов'язана політична умовність статусу асоціації та його взаємозв'язок із внутрішньополітичною ситуацією у відповідній країні.

Серед умов для повноцінних відносин асоціації виступають загальновизнані «Європейські цінності», прямо зазначені в Лісабонському договорі, до яких відносяться принципи забезпечення прав людини, верховенства права та принципи демократичного управління.

Як демонструє приклад Греції, дія вже ратифікованої угоди про асоціацію теж залежить від внутрішньополітичної ситуації у країні асоційованого членства. Відповідно, підписання та вступ у дію угоди про асоціацію між Україною та ЄС повинні розглядатись лише як початок формування відповідних відносин на новому рівні. При цьому варто усвідомлювати той факт, що зміна внутрішньополітичної ситуації в Україні або згортання демократичних реформ скоріше за все

приведе до «замороження» реалізації угоди про асоціацію у повному обсязі.

У контексті моніторингу внутрішньополітичної ситуації в країні асоційованого членства слід особливо підкреслити роль Європейського Парламенту. В силу специфіки інституційної системи Європейського Союзу саме Європейський Парламент виступає у якості того органу, який відомий саме в контексті моніторингу ситуації із дотриманням «Європейських цінностей» у третіх країнах. При цьому варто підкреслити, що брак суто юридичних інструментів впливу Європейського Парламенту після ратифікації угод із третіми країнами компенсується доволі значними можливостями політичного впливу. Як показує приклад обох аналізованих випадків, саме політичний вплив Європейського Парламенту на інші інституції ЄС має критичне значення для долі відповідних угод про асоціацію.

ПРИМІТКИ

1. Зокрема йдеться про Грецію та Туреччину.
2. The European Parliamentary Assembly unanimously adopts the report drawn up on behalf of the Political Committee on the political and institutional aspects of accession to or association with the European Economic Community (EEC).
3. Full-text of the Birkelbach Report at: http://www.ena.lu/report_willi_birkelbach_political_institutional_aspects_accession_association_with_community_december_1961-020006013.html
4. Article 25 of the Birkelbach Report.
5. See for example (Assemblée Parlementaire Européenne, Débats 47–55, 1961–62, Séances du 20au 22 février 1962, pp. 80–81.), (Parlement Européen, Débats, 56–61, 1962/63, Séance du jeudi 29 mars 1962. Question or alesur l'ouverture de négociations avec l'Espagne, pp. 81–4.) (Parlement Européen, Débats, 56–61, 1962–63, Séance du mardi 26 juin, 1962, pp. 80–81.)
6. Матеріали засідань Ради Міністрів ЄС від 27 липня 1962, 4 грудня 1962 та 21 січня 1964 та 25 березня 1964.
7. Матеріали засідання Ради Міністрів від 25 березня 1964.
8. Зокрема мова йде про використання механізму усних та письмових запитань парламентарів на адресу комісарів та членів Ради.
9. Наприклад питання 199/70 від 11 квітня 1970 року парламентаря Глінне.
10. Наприклад звіт Скарація-Мугнозза від 07 травня 1969 року.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mfa.gov.ua>
2. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 року № 615/98.
3. Постанова Верховної Ради України № 684-V від 22 лютого 2007 року // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 16. – Ст. 223.
4. Arango E.R. Spain: Democracy Regained. Chicago, Boulder: WestviewPress, 1995. – 296 p.
5. Council Regulation (EEC) No 1524/70 of 20 July 1970.
6. Grabbe H. The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe. New-York: Palgrave, 2006. – 224 p.
7. Henig S. The Mediterranean policy of the European Community//Government and Opposition. – 1971. – Vol. 6. – P. 502-511.

8. Huntington S. The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century. – London, 1991. – 384 p.
9. Iribarne M.F. Memoria breve de una vida pública. – Barcelona, 1980. – 287 p.
10. Journal Officiel des Communautés Européennes, Conseil des Communautes Europeennes-Secretariat General, Annexe II, 569/67 (ASS 262), Brussels, May 16, 1967).
11. Journal Officiel des Communautés Européennes, Conseil des Communautes Europeennes. – 18 Novembre. – 1967. – P. 61-65.
12. Gunther R. The Spanish Socialist Party: Clandestine Opposition to Party of Government //The Politics of Democratic Spain Payne S.G.(ed.). Chicago: The Chicago Council on Foreign Relations, 1986. – P. 8-47.
13. Kubicek P. International Norms, the European Union, and Democratization: Tentative Theory and Evidence // The European Union and Democratization Kubicek P. (ed). – London: Routledge, 2003. – P. 1-29.
14. Linz, J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. – Baltimore, the Johns Hopkins University Press, 1996. – 457 p.
15. Marawall J. The Transition to Democracy in Spain. – New York: St. Martin's Press, 1982. – 415 p.
16. MacLennan J.C. Spain and the Process of European Integration, 1957–85. – New-York, Palgrave Macmillan, 2000. – 223 p.
17. McClellan S. G. Spain and Portugal: Democratic Beginnings. – New-York, 1978. – 228 p.
18. Opinion on the Applications for Member ship received from the United Kingdom, Ireland, Denmark and Norway for Submission to the Council under Articles 237 of the EEC Treaty, 205 of the Erratum Treaty, and 98 of the ECSC Treaty. COM (67) 750 final of 29 September 1967.
19. Parlement Européen, Débats, 56–61, 1962–63, Séance du mardi 26 juin, 1962.
20. Powell Ch. Spain's External Relations: 1898-1975 // Democratic Spain: Reshaping External Relations Gillespie R. (ed) London: Routledge, 1995. – P. 11-29.
21. Powell Ch. The Franco Dictatorship: A Bifurcated Regime? // Spain Transformed: The Late Franco Dictatorship, 1959-75 Townson N (ed.). – New York: Palgrave Macmillan, 2007. – P. 227-247.
22. Powell Ch. The Long Road to Europe: Spain and the European Community 1957-86 // European Integration from Rome to Berlin: 1957-2007. Baquero J., Closa C. (eds.). – Brussels: Peter Lang, 2009. – P. 39-63
23. Pridham G. The Dynamics of Democratization: A Comparative Approach. – London: Continuum, 2000. – 330 p.
24. Pridham G. Designing Democracy: EU Enlargement and Regime Change in Post-Communist Europe. – New York: Palgrave, 2005. – 825 p.
25. Remmer K. New Theoretical Perspectives on Democratization // Comparative Politics. – 1995 (October). – P. 103-122.
26. Salgado-Araujo F.F. Misconversacion es privadas con Franco, Barcelona, 1976. – 324 p.
27. Schmitter Ph. The Influence of International Context up on the Choice of National Institutions and Policies in Neo-Democracies//The International Dimensions of Democratization: Europe and the Americas Laurence W. (Ed.). – New York: Oxford University Press, 2001. – P. 26-54.
28. Tusell J. Spain: From Dictatorship to Democracy: 1939 to the Present. – Oxford, Blackwell, 2007. – 504 p.
29. Vachudova M. Europe Undivided: Democracy, Leverage, & Integration After Communism. – New York: Oxford University Press, 2005 – 603 p.
30. Van Coufoudakis. The European Economic Community and the 'Freezing' of the Greek Association, 1967-1974 // Journal of Common Market Studies. Dec. 1977, Vol. 16; Issue 2. – P. 114-131.
31. Vidal-Beneyto J. The Construction of Collective Memory: From Franco to Democracy // Diogenes, 201, 2004. – P. 17-26.
32. Whitehead L. International Aspects of Democratization // Transitions from Authoritarian Rule: Comparative Perspectives O'Donnell G.&Schmitter Ph. (Eds.) Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1986. Vol. 3. – P. 3-46.